

ОД КУЛИНА БАНА ДО НАШИХ ДАНА

Речима: „У име Оца и Сина и Светаго Духа”, уз крст као обељежје симболичке инвокације, пре 830 година почиње своје кратко обраћање босански бан Кулин кнезу Гервасију (локално *Крвашу*) и свим дубровачким грађанима, с обећањем да ће им *прави пријатељ бити* за сва времена. Окончавајући своје свечано обећање, бан осигурава своје кореспонденте призивом Бога и држећи у руци Јеванђеље: *шако ми Боже помагај и сије Светио јеванђелије*. Документ је састављен 1189. године од рођења Христовог, на Усековање главе Светог Јована Крститеља, или, по старом календару 29. августа месеца (11. септембра).

После смрти цара Манојла Првог Комнина (1180), значајно се мењају прилике у унутрашњости Балканског полуострва, па Дубровчани склапају уговоре са својим главним суседима. Потврђује се мир и утврђује слобода кретања с повластицама за трговце. Први сачуван, латински, уговор је између Дубровачке општине и великог жупана Стефана Немање (његова се земља простирала од Цетине до Бојане и Дрима) из 1186; уговор је потписан на српском језику, ћирилицом. Други такав документ, с латинским и српским текстом, јесте заклетва бана Кулина коју је написао банов писар, дијак Радоје. На ове споразуме ће се позивати и каснији владари. У првој својој сачуваној повељи, бан Матеј Нинослав понавља Кулинову заклетву и дате слободе, додајући, притом, да је судска надлежност за спор између Србина (Бошњанина) и Влаха (Дубровчанина) у једном случају код кнеза, у другом код бана, или у оригиналу, с приближним читањем: *ако верује Србљин Влаха, да се при њред кнезем; ако верује Влах Србљина, да се при њред баном* (1232–1235).

Документ је сачуван у три примерка. Најстарији примерак би могао бити оригинал (Библиотека Руске академије наука). Преостала два примерка су преписи (Дубровачки архив). Повељу је први објавио Д. Тирол у *Голубици* (1839). Прво стручно издање сачинио је П. Ј. Шафарик

(1851). Исправа је касније много пута издавана, а најпознатија су издања Ф. Миклошича у књизи оквирног наслова *Српски сѿоменици* (1858) и Љ. Стојановића (1929).

Језик повеље чист је српски („старосрпски“) без дијалекатских посебности у односу на неутралну, штокавску норму, с лексичким и формулаичким посуђеницама из црквенословенског српске редакције. Како запажа Асим Пецо, у овој повељи је употреба тзв. сливених сугласника (африката) потпуно правилна. Овде влада системски низ: *ћ–ђ, ч [џ]*, док „у савременим говорима централнобосанске зоне, и знатно шире у шћа-говорима, природа наших африката није таква, тј. у многим од тих говора не постоје два африкатска пара“, него њихову службу обично „врши један африкатски пар, [...]: *ћ* и *ђ*.“ У Кулиновој повељи најстарија је домаћа, у народном језику, потврда српскога лика имена *Јован*. У њему се учвршћује *ј* у гласовној групи *јо-*, непознатој словенском књижевном и прасловенском језику. Такође, зев између два самогласника уклања се на исти начин као што ће се то чинити у толиким српским говорима у каснијем времену у вези с надокнадом изгубљеног *-х-* (овде *Јоан* > *Јован*; уп. *ухо* > *уво*). Из црквенословенског фонда највише пада у очи у живој употреби развијен облик *рож’сѿиво*, с упрошћавањем старословенске сугласничке групе *жг*. Ово је један од елемената који ван сваке сумње упућује на источне темеље посведочене (а не пожељне или претпостављене) писмености у средњовековној Босни. У другој прилици показали смо да је та писменост, уколико се мисли на њен црквени огранак, имала своју путању која је подразумевала различите етапе, од Призренске, преко Рашке епископије, Полимља, до Хума и Босне.

Језички, писмовни и правописни брат близанац ове повеље јесте Прва оснивачка повеља манастира Хиландара, коју је издао монах Симеон на Светој Гори (1198/1199). То је некадашњи рашки велики жупан Стефан Немања, сада ктитор српске обитељи у срцу Византије. И у овој повељи присутан је чист српски народни језик, лингвистички подударан језику из Кулинове повеље, у већој мери укројен с елементима из црквенословенског српске редакције, што је у вези с околностима издавања и самим издавачем. Занимљиво је да је и у Кулиновој исправи примењен нешто млађи једнојеров правопис дефинисан у Рашкој. Није без значаја чињеница да се у обе повеље јавља и слово с чијим настанком, по мишљењу Петра Ђорђића, започиње историја српске ћирилице. То је /ћ/, задржано уз престилизацију из глаголице због специфичних потреба

српскога изговора. Столећима касније, ово слово наћи ће своје место у Вуковој народној ћирилици, „вуковици”, с врло занимљивим континуитетом у односу на старију писменост.

Избор ћирилице и нарочитог правописа слика је Кулиновог културног опредељења. Овај најстарији целовит и датиран ћирилички документ на древном српском народном језику важан је споменик културе српскога средњег века, обликоване на источнохришћанским духовним темељима. Зато није случајно што деценијама уназад студенти српскога језика на Београдском универзитету уче основе језичке историје на примеру Повеље бана Кулина.

На Усјековање главе
Светог Јована Крститеља

*Др Виктор Савић
Филолошки факултет Београд
Институт за српски језик САНУ*

